

4.ÜNİTE

**TÜRKLERDE
EKONOMİ**

ARİF ÖZBEYLİ

TÜRK KÜLTÜR VE MEDENİYET TARİHİ

11

Ç) CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE EKONOMİ

4.5. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Ekonomik Anlayış

Osmanlı Devleti, XX. yüzyılın başlarında **Trablusgarp Savaşı**, **Balkan Savaşları** ve **I. Dünya Savaşı** gibi büyük buhranlardan çıkmıştır. Bu nedenle devletin ekonomisi iyice zayıflamıştı. Mondros Mütarekesi'yle askerî ve siyasi kısıtlamaların yanında, ekonomik kısıtlamalar da yer alınca Osmanlı ekonomisi iyice zor duruma düşmüştür. Millî Mücadele ise bu kötü şartlar altında başlamış ve bütün olumsuzluklara rağmen başarıya ulaşmıştır. Atatürk, **Millî Mücadele**'yi bitirdikten sonra ekonomik kalkınmayı sağlayıp millî bir ekonomi modeli oluşturmak için çalışmalar başlatmıştır.

- Tam bağımsızlığın ekonomik egemenliğin de sağlanmasıyla olacağını düşünen Atatürk bu amaçla yabancıların elindeki işletmeleri millîleştirmek ve bunların sermayelerini millî unsurlara aktararak özel girişimciliği desteklemek istemiştir. **Özel girişimciliği desteklemek ve zengin bir Türkiye oluşturmak amacıyla çeşitli inkılaplar yapan Atatürk**, hiçbir siyasi ve ekonomik kısıtlamayı kabul etmemiş, Millî Mücadele'nin kazanılmasından sonra **Lozan Antlaşması** için İsviçre'ye giden heyete **kapitülasyonların taviz verilmeden kaldırılması** konusunda özel talimat vermiştir.

- **Lozan Antlaşması'nın**, Millî Mücadele'nin **siyasal bir belgesi** olması yanında **ekonomik bir boyutu** da vardır. Lozan Antlaşması'nın **ekonomik boyutları**; kapitülasyonların kaldırılması, dış borçlar konusunun karara bağlanması, nüfus mübadelesi ve gümrük düzenlemeleri şeklindedir. Lozan Antlaşması'nın **28. Maddesi'yle kapitülasyonlar** yani yabancılara tanınan **hukuki ve mali ayrıcalıklar** kaldırılmış, dış borçların ise Osmanlı topraklarında kurulmuş olan diğer ülkelerle paylaşılması yoluna gidilmiştir. Bu antlaşmanın önemli maddelerinden biri de nüfus mübadelesidir.

- Mübadele neticesinde **nitelikli iş gücünün Anadolu'yu terk etmesi**, Cumhuriyet'in ilk yıllarında **ekonomiyi olumsuz yönde etkilemiştir**. Lozan Antlaşması'nın Türk ekonomisi üzerindeki en önemli yanı ise; **Türkiye, İngiltere, Fransa ve İtalya** gibi ülkelerle imzalanan **Ticaret Mukavelenamesi (sözleşmesi)** olmuştur. Bu mukaveleye göre 1 Eylül 1916 tarihli gümrük tarifesi uygulamasının 1929 yılına kadar geçerli olması kararlaştırılmıştır.

Tablo 3.1: Dış Ticaret Verileri (1923-1929) (Bin ABD Doları)

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış ticaret	Dış ticaret	İhracatın İthalatın Karşılığına Oranı
	Değer	Değişim (%)	Değer	Değişim(%)	Değeri	Değer	
1923							
1924	50 790		86 872		- 36 082	137 662	58,5
1925	82 435	62,3	100 462	15,6	- 18 027	182 897	82,1
1926	102 700	24,6	128 953	28,4	- 26 253	231 633	79,6
1927	96 437	-6,1	121 411	-5,8	- 24 974	217 848	79,4
1928	80 749	-16,3	107 757	-11,3	- 27 008	188 501	74,9
1929	88 278	9,3	113 710	5,5	- 25 432	201 988	77,6

Kaynak: TÜİK (2017), Konularına göre istatistikler.

- Alınan bu kararlarla yerli üretim ile ithal mallar arasında farklı oranda tüketim vergisi alınması önlenmeye çalışılmış, ancak bu uygulamaya rağmen sanayi üretiminde yeterli rekabet ortamı sağlanamamıştır. 1929 yılına kadar egemen olan bu gümrük tarifesi, dış ticaret göstergelerini de etkilemiştir. 1923-1929 yılları arasında Türkiye'nin ithalatı (dışarıdan mal alımı) ihracatının (dışarıya mal satımının) üzerinde gerçekleşmiştir.

Tablo 3.1: Dış Ticaret Verileri (1923-1929) (Bin ABD Doları)

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış ticaret Değeri	Dış ticaret hacmi	İhracatın İthalat Karşılığına Oranı
	Değer	Değişim (%)	Değer	Değişim(%)	Değer	Değer	
1923							
1924	50 790		86 872		- 36 082	137 662	58,5
1925	82 435	62,3	100 462	15,6	- 18 027	182 897	82,1
1926	102 700	24,6	128 953	28,4	- 26 253	231 653	79,6
1927	96 437	-6,1	121 411	-5,8	- 24 974	217 848	79,4
1928	80 749	-16,3	107 752	-11,3	- 27 003	188 501	74,9
1929	88 278	9,3	113 710	5,5	- 25 432	201 988	77,6

Kaynak: TÜİK (2017), Konularına göre istatistikler.

- Bu dönemde **ithalat, ihracattan** yılda ortalama **%26,8 oranında** artarak gerçekleşmiş, ortalama her yıl **43,5 milyon dolarlık** dışarıdan mal alımı yapılmıştır. Yurt dışından **sanayi ürünleri ile şeker** gibi temel tüketim malları ithal edilirken; **kuru üzüm, pamuk, incir ve fındık** gibi tarım ürünleri de yurt dışına ihraç edilmiştir.

- Atatürk, ekonominin bağımsız olması gerektiğini; “İstiklâl-i tam (tam bağımsızlık) için millî hâkimiyet, iktisadî hâkimiyet ile sağlamlaştırılmalıdır.” sözleriyle ifade etmiştir. Atatürk’ün millî ekonomi anlayışı içe kapanık bir ekonomi anlayışı değildir. Onun ekonomi anlayışı; uluslararası imkânlardan da faydalanan ve değişime açık olan ekonomik bir anlayıştır. Nitekim Atatürk bir sözünde; “Kanunlara uymak şartıyla, yabancı sermayeye gerekli güvenceyi her zaman vermeye hazırız.” demiştir.

- Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türk toplumunun büyük bir kısmı tarımla uğraşıyordu ve tarım o dönemde maalesef ilkel yöntemlerle yapılıyordu. **Atatürk, millî ekonomi politikası gereği tarıma önem verilmesi gerektiğini; “Her şeyden önce tarıma ve çiftçiye önem verilecektir. Çünkü halkımızın büyük bir kısmı tarımla uğraşan köylülerdir.”** sözleriyle ifade etmiştir.

Bu dönemde **sanayi ve ticaret büyük ölçüde gayrimüslimlerin** elindeydi. **Madencilik işleri ise yabancı sermayenin yatırımlarına** bağlıydı. Anadolu'nun gerçek kurtuluşunun ekonomik bağımsızlık ile olacağını düşünen Atatürk, **henüz Cumhuriyet ilân edilmeden önce 17 Şubat 1923 tarihinde İzmir İktisat Kongresi**'ni toplayarak ekonomik kalkınmanın politikalarını belirlemiştir. Bu kongrede; **yerli üretimin teşvik edilmesi, girişimciliğin desteklenmesi ve çalışma özgürlüğü sağlanması kararları alınmış, yasalara uymak kaydı ile yabancı sermayeye de izin verilmesi** kararlaştırılmıştır.

- Osmanlı Devleti'nden devralınan kapitülasyonlar nedeniyle, denizlerimizde yük ve yolcu taşınması işi ile limanları işletme yetkisinin büyük bir kısmı yabancı şirketlerin elindeydi. **1 Temmuz 1926** tarihinde çıkarılan **Kabotaj Kanunu** ile bu yetkiler Türklerin eline geçmiş, böylece millî ekonomiye geçişte önemli bir adım daha atılmıştır.

- Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki ekonomi politikaları iki evrede incelenir. Birinci evrede liberal bir ekonomik yaklaşım, ikinci evrede ise devletçiliğin daha ağır bastığı bir ekonomik yaklaşım benimsenmiş; yani bir tür karma ekonomik model takip edilmiştir. **Birinci evre olan (1923-1929) liberal ekonomik yaklaşımda, serbest piyasa şartlarında özel girişimciler teşvik edilerek sanayileşme politikaları izlenmiştir.** Türkiye'de sermaye birikimini hızlandırmak için **bankacılığa önem verilmiş**, müteşebbisleri destekleyerek sanayi yatırımlarına kaynak oluşturması için Atatürk'ün isteğiyle **1924 yılında İş Bankası** kurulmuştur. Yine bu amaçla **1925 yılında, Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası** kurulmuştur.

Tablo 4.3: Tarım ve Sanayide Büyüme Hızı

Yıl	Tarım (%)	Sanayi (%)
1923	-	-
1924	27,2	-7,1
1925	5,6	17,9
1926	31,8	14,8
1927	-30,9	19,4
1928	19,2	-0,6
1929	42,6	3,8
ortalama	15,92	8,03

TÜİK, İstatistiki veriler 1923-1929

- 1925 yılında Türkiye’de şeker fabrikası kuracak şirkete, üretim tekeli ve çeşitli ayrıcalıklar verilmiştir. 1927 yılında Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarılarak yatırım yapacaklara çeşitli kolaylıklar sağlanmıştır. Türkiye’de sanayi işletmelerinin sayısı 1915 yılında 568 iken 1927 yılına gelindiğinde bu sayı 65.245 olmuştur. 1923-1929 döneminin ekonomik göstergeleri incelendiğinde sanayi üretim artışının yaklaşık olarak %8, tarımsal üretim artış ortalamasının %16, millî gelirdeki ortalama büyüme hızının da %11 olduğu görülür

Tablo 4.3: Tarım ve Sanayide Büyüme Hızı

Yıl	Tarım (%)	Sanayi (%)
1923	-	-
1924	27,2	-7,1
1925	5,6	17,9
1926	31,8	14,8
1927	-30,9	19,4
1928	19,2	-0,6
1929	42,6	3,8
ortalama	15,92	8,03

TÜİK, İstatistiki veriler 1923-1929

Birinci evrede uygulanan ekonomik politikada yerli sermayenin yeteri kadar güçlü olmayışı, yabancı sermayenin de yeterli ilgiyi göstermemesi üzerine istenilen sonuç elde edilememiştir. 1929 yılında yaşanan **Dünya Ekonomik Bunalımı** ortaya çıkınca ekonomik politikalarda; “**Ferdin yapamayacağı işleri devlet yapar.**” şeklinde tanımlanan **devletçilik ilkesi** uygulanmaya başlamıştır. Bu dönemde korumacı ve devletçi ekonomik politikalar çerçevesinde, “**Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu**” çıkarılmış ve **30 Haziran 1930** tarihinde **Merkez Bankası** kurulmuştur.

“Bizde devletçilik, bazılarının sandığı gibi sosyalist teorilerden ilham alınarak kurulmamıştır. Devletçilik, Türkiye'nin koşullarından ve öz ihtiyaçlarından doğmuş Türkiye'ye has bir sistemdir.”

Mustafa Kemal ATATÜRK

- Atatürk'ün yukarıdaki sözünden de anlaşılacağı gibi Türkiye'nin devletçilik politikasını izlemesinin bir sebebi de **1929 Dünya Ekonomik Bunalımı**'dır. Bu bunalım, ABD'de **New York Borsası'nın (Wall Street)** çökmesiyle başlamış ve **Türkiye'yi de etkilemiştir**. Amerika'da başlayan bu bunalım nedeniyle **Türkiye'nin dış ticaret hacmi küçülmüş, ithalat ve ihracat değerleri Türkiye aleyhine gelişmiştir**. Türk parasının değeri düşmüş, küçük imâlathaneler iflas etmiştir.

Bu krizden kurtulmak için çeşitli tedbirler alınmış, bu amaçla 1929 yılında Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti kurulmuş, sanayileşmeyi gerçekleştirmek için “Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı” hazırlanmıştır. Halkın tasarruf konusunda bilinçlenmesi için çalışmalar yapılmış, halkı tasarruf konusunda bilinçlendirmek amacıyla da dönemin gazetelerinde tasarrufla ilgili yazılar ve karikatürler yayımlanarak yerli malı kullanımını özendirilmeye çalışılmıştır.

27 OCAK *Milli tasarruf mücadelesi*
Ankarada yakında yerli mallar sergisi açılıyor
Sergide millî fabrikaların bütün mamulâtı teşhir edilecek

Sanayi birliği tarafından Ankarada bir sergi açılacaktır. Birlik sergi hazırlıklarına başlamıştır. Sergiye şehrimizde bulunan mensucat ve deri fabrikaları mamulâtı teşhir edilecektir. Bundan başka serginin faaliyetine Feshane şirketine sanayi ve maadin bankasının Bakırköy bez fabrikası da iştirak edecektir. Sanayi birliği ve sanayi ve maadin bankası geçen sene böyle bir sergi açmışlardı. Geçen seneki sergi daha ziyade mensucat me-

heri mahiyetinde kalmıştı. Geçen seneden bu ane kadar Sanayi bankasının deri fabrikaları inkişaf etmiş, Beykoz deri fabrikaları Avrupa ayakkabılarına muadil mallar imâl etmiştir. Bundan başka Yedikulede fabrikalarını tevai eden bir iki hususi şirketin yaptığı rugan ve podösüet deriler vardır. Bu seneki sergide dericilik pavyonu deri işinin bir sene içinde ne kadar inkişaf ettiğini gösterebilecektir. Sergi Ankara palasta açılacaktır.

The YouTube logo is displayed in white text on a black background. The word "You" is in a standard sans-serif font, and "Tube" is in a bold, rounded sans-serif font, with the "T" being significantly larger and more prominent. The "Tube" part is set within a red rounded rectangle that has a slight 3D effect with a white highlight on the top left corner.

You Tube

tariheglencesi

Kanalıma abone olup, destek olabilirsiniz.